

О.А. Зимовець. Технологічний підхід до формування професійних умінь майбутніх учителів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійно-методичної підготовки

УДК 371.134:004+811

О.А. Зимовець,
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається проблема формування професійних умінь майбутніх учителів іноземних мов в умовах інформаційного суспільства: уточнюється склад професійних умінь з огляду на вимоги інформаційного суспільства та пропонується технологія їх формування засобами інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійно-методичної підготовки.

Інформаційне суспільство, в процесі становлення якого ми наразі перебуваємо, потребує нових підходів в усіх сферах діяльності людини, в тому числі й педагогічній. Рисами, що відрізняють інформаційне товариство, є збільшення ролі інформації і знань у житті суспільства; збільшення долі інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг [1]. Особливості інформаційного суспільства повинні відобразитись на системі освіти в цілому та підготовці вчителів зокрема. По-перше, це більш широке використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для викладання окремих предметів. У системі гуманітарних дисциплін одним із "лідерів" у використанні ІКТ є іноземна мова (ІМ), де саме комп'ютеризоване навчання іноземних мов (КНІМ) набуває все більшої популярності. По-друге, дані технології сприяють формуванню загальних здібностей та вмінь – інтелектуальних, дослідницьких, креативних, комунікативних, тощо за рахунок зменшення ролі репродуктивної діяльності та реалізації особистісно-орієнтованого підходу. При чому, як зазначає Н.В. Морзе, формувати особистість учнів засобами ІКТ, його інформаційну культуру повинен кожен учитель, а не лише вчитель інформатики [2]. І, по-третє, йдеться про інноваційний характер змін, що відбуваються. Як засвідчив президент Академії педагогічних наук України В. Кремень, "інформаційне суспільство є інноваційним за своєю сутністю. Тому і освіта повинна набути інноваційного характеру, а її вихованці мають бути здатними до інноваційного типу життя і діяльності, глибоко засвоїти інноваційну культуру" [3]. Таким чином, інформаційне суспільство висуває, з одного боку, нові вимоги до сучасного вчителя: вміння орієнтуватись у зростаючому обсязі інформації, її творче використання, вміння використовувати ІКТ в професійній діяльності, прагнення до інноваційної діяльності, а, з іншого боку, пропонує і новітні засоби, які сприяють формуванню особистості вчителя нової генерації. Зокрема, ІКТ виступають одночасно і в якості мети навчання, і в якості інноваційного засобу реалізації інших освітніх цілей.

Одним із ключових завдань професійно-методичної підготовки майбутніх учителів ІМ є формування їх професійної компетенції, під якою розуміють сукупність теоретичних знань з педагогіки, психології, методики викладання іноземних мов, прикладної лінгвістики та вмінь їх практичного використання в роботі в загальноосвітньому навчальному закладі [4: 129]. Останнім часом з'явилося чимало досліджень, пов'язаних із використанням ІКТ у викладанні ІМ, а також з підготовкою майбутніх учителів ІМ до використання ІКТ у професійній діяльності (Л.І. Морська, П.І. Сердюков, Л.А. Карташова, С.І. Шевченко, О.А. Подзигун та ін.). Незважаючи на підвищений інтерес дослідників до використання ІКТ, проблема формування професійних умінь засобами ІКТ висвітлена, на нашу думку, недостатньо. Отже, *мета* статі – уточнити склад професійних умінь майбутніх учителів ІМ із урахуванням вимог інформаційного суспільства та запропонувати технологію їх формування засобами ІКТ у процесі професійно-методичної підготовки.

Для здійснення ефективної педагогічної діяльності вчитель ІМ повинен оволодіти наступними професійними вміннями: проєктувальними, адаптаційними, організаційними, мотиваційними, комунікативними, вміннями контролю і самоконтролю, дослідницькими, допоміжними [5]. Але, виходячи із вищезгаданих вимог інформаційного суспільства, до даних груп умінь ми вважаємо доцільним додати такі вміння як *інформаційно-практичні*, під якими ми розуміємо вміння використовувати ІКТ у професійній діяльності як з метою навчання учнів ІМ так і з метою формування їх умінь та *інноваційні вміння*, які передбачають "володіння способами і прийомами інноваційної діяльності, що дають змогу виокремити проблему, проникнути в її суть і на цій основі конструювати і продуктивно розв'язувати інноваційні професійно-педагогічні завдання" [6: 340]. Ми акцентуємо увагу на тому, що, якщо десятиліття або два тому дані вміння трактувались тільки як бажані (вчитель міг бути професіоналом і не володіючи комп'ютером або не схильним до інноваційної діяльності, лише якісно використовуючи існуючі педагогічні технології), то інформаційне суспільство вимагає обов'язкового володіння вищезгаданими вміннями хоча б на елементарному рівні.

Включення до складу професійних умінь двох вищезгаданих груп вимагає і нових засобів, які б забезпечували процес їх формування. Таким засобом ми вважаємо ІКТ, оскільки формування інформаційно-практичних умінь неможливо без застосування ІКТ виходячи із змісту самих умінь, а формування інноваційних умінь вимагає і інноваційних технологій, якою є ІКТ (в науковій літературі навіть зустрічається термін "інноваційно-комунікаційні технології"). Таким чином, йдеться про необхідність створення *технології формування професійних умінь майбутніх учителів ІМ засобами ІКТ*. Реалізація даної технології можлива, на

нашу думку, в рамках інтегрованих спецкурсів, які б ставили за мету систематизацію знань з рідної та іноземної мов, психолого-педагогічних дисциплін, методики викладання ІМ, основ інформатики та ТЗН та формування на базі вже отриманих знань відповідних професійних навичок та вмінь, необхідних для здійснення педагогічної діяльності майбутнього вчителя ІМ. Одним із прикладів таких спецкурсів може стати розроблений нами спецкурс "Формування професійних умінь майбутніх учителів ІМ засобами ІКТ", який введений до навчального плану студентів IV курсу Інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

При розробці спецкурсу ми враховували, що студенти ознайомлені зі структурою професійних умінь майбутніх учителів, їх класифікаціями, психологічними механізмами, етапами, методами, прийомами та засобами їх формування; знають, які професійні вміння необхідні саме вчителю ІМ; вільно володіють рідною та іноземними мовами відповідно до їх спеціальності; володіють базовими знаннями з методики викладання ІМ; володіють базовими знаннями з інформатики та ТЗН відповідно до програми для студентів ІМ. Також ми враховували досвід створення спецкурсів, які дотичні до нашого дослідження: програму "Intel® Навчання для майбутнього"; програму І.П. Сердюкова "Технологія професійної діяльності вчителя іноземної мови/перекладача", спецкурс Л.І. Морської "Сучасні інформаційні технології у професійній підготовці вчителя іноземної мови", спецкурс Р.С. Гуріна "Нові інформаційні технології" для майбутніх учителів гуманітарного профілю та ін.

Вихідним матеріалом для розробки технології, яка лягла в основу спецкурсу, є теорія поетапного формування розумових дій, згідно з якою розумовий розвиток (у тому числі і засвоєння знань, умінь, навичок) відбувається поетапно, спрямовуючись від "матеріальної" (зовнішньої) діяльності у внутрішній розумовий план" [6: 74]. За класифікацією О.А. Острянської, технологія формування будь-яких педагогічних умінь включає наступні *етапи*: мотиваційно-пізнавальний, мета якого – усвідомлення цілей дії і пошук способів її виконання; тренувально-виконавчий (використання набутих знань про спосіб виконання дії, але в незмінних чітко визначених ситуаціях) та рефлексивно-творчий (творче використання набутих умінь у змінних ситуаціях) [7: 14]. Дані етапи співвідносяться з компонентами готовності майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності (мотиваційний, когнітивний, креативний та рефлексивний) [7: 282-288] та компонентами їх готовності до використання ІКТ (адаптивно-мотиваційний, планово-змістовий, організаційно-координаційний та творчо-рефлексивний) [9: 7] у тому сенсі, що на кожному етапі формування педагогічних умінь відбувається і формування відповідного компонента готовності до інноваційної діяльності та використання ІКТ. Таким чином, формування інформаційно-практичних та інноваційних умінь буде відбуватись за загальною схемою формування професійних умінь майбутніх учителів ІМ.

Відповідно до етапів формування виділяють наступні *рівні сформованості* педагогічних умінь (за О.А. Абдуліною): репродуктивний; репродуктивно-творчий; творчо-репродуктивний; творчий [10]. Справжнього творчого рівня сформованості умінь (майстерності), на нашу думку, можна досягнути тільки в процесі педагогічної практики та подальшої самостійної професійної діяльності. В рамках даної технології ми ставили за мету формування професійних умінь на репродуктивному; репродуктивно-творчому та творчо-репродуктивному рівні. Для цього ми розбили матеріал спецкурсу на 3 *блоки*, які представлені у вигляді таблиці.

Таблиця 1

№ п/п	Етапи формування вмінь	Рівні сформованості педагогічних умінь	Блоки спецкурсу
1.	мотиваційно-пізнавальний	репродуктивний	Формування професійних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі аналізу та використання мультимедійних програм та Інтернет-ресурсів
2.	тренувально-виконавчий;	репродуктивно-творчий	Формування професійних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі створення власних дидактичних матеріалів засобами ІКТ
3.	рефлексивно-творчий	творчо-репродуктивний	Формування професійних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі організації навчальної діяльності з використанням ІКТ

Матеріал *першого блоку* відповідає першому (мотиваційно-пізнавальному) етапу формування професійних умінь та ставить за мету формування вмінь на репродуктивному рівні. Його завдання – ознайомити майбутніх учителів іноземних мов із готовими найбільш поширеними мультимедійними програмами, словниками, енциклопедіями, іграми, Інтернет-ресурсами, які вони зможуть використовувати в майбутній професійній діяльності. У процесі аналізу даних програм, на нашу думку, у студентів сформується стійкий інтерес до їх подальшого пошуку та використання.

Матеріал *другого блоку* відповідає другому (тренувально-виконавчому) етапу формування професійних умінь та ставить за мету формування вмінь на репродуктивно-творчому рівні. Його завдання – навчити студентів розробляти власні дидактичні матеріали для учнів засобами ІКТ.

Матеріал *третього блоку* відповідає третьому (рефлексивно-творчому) етапу формування професійних умінь та ставить за мету формування вмінь на творчо-репродуктивному рівні. Його завдання – навчити планувати та організовувати навчальну діяльність учнів як на уроці, так і в позаурочний час засобами ІКТ.

Окрему увагу ми приділили створенню проектів у мережі Інтернет та в режимі off-line. Отже, на цьому завершальному етапі студенти акумулюють всі знання, навички та вміння, які вони отримали і розвинули на заняттях попередніх блоків.

Поточний та тематичний види контролю здійснюється викладачем на кожному практичному занятті через перевірку виконання запропонованих завдань, демонстрацію фрагментів уроків з використанням готових мультимедійних програм та самостійно створених дидактичних матеріалів. Крім того, здійснюється контроль наприкінці кожного блоку у вигляді підсумкового тесту та створенні відповідного каталогу як частини електронного портфоліо. Формою підсумкового контролю є диференційований залік. На залік студенти мають підготувати повний електронний портфоліо, який містить:

- 1) дидактичний матеріал для учнів, створений за допомогою авторизованої програми (Hot Potatoes);
- 2) дидактичний матеріал для учнів, створений у програмі MS Word;
- 3) дидактичний матеріал для учнів, створений у програмі MS Excel;
- 4) друкований дидактичний матеріал для учнів, створений у програмі MS Publisher;
- 5) веб-сайт, створений у програмі MS Publisher (один на групу з 3х-4х студентів);
- 6) мультимедійна презентація, створена в програмі MS Power Point;
- 7) електронний тест, створений у програмі Microsoft Word;
- 8) 3 теми проектів для учнів (для різних етапів);
- 9) аналіз 3-х мультимедійних курсів (для різних етапів);
- 10) розгорнутий план-конспект уроку з використанням ІКТ.

На заліку студенти захищають свої роботи та оцінюють роботу інших студентів, таким чином беручи активну участь у підсумковому контролі.

Зауважимо, що завдання, які представлені у спецкурсі, сприяють формуванню всіх вищезазначених умінь, але у різній мірі. Наприклад, у створення своєї групи за інтересами на сервісі G-mail та спілкуванні з іншими студентами через мережу Інтернет базовим буде виступати формування комунікативних умінь, у той час як пошук інформації у електронних енциклопедіях формує переважно дослідницькі вміння. Тому при описі завдань ми також виділили основні професійні вміння, які формуються. Всі інші вміння відповідно будуть додатковими.

Наведемо приклади завдань спецкурсу.

Блок № 2, тема 5.1 "Створення друкованих дидактичних матеріалів за допомогою програми Microsoft Publisher".

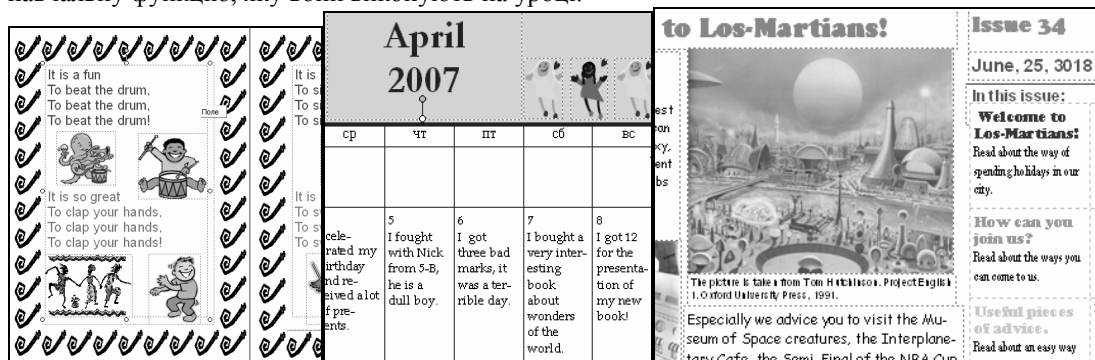
Мета: проаналізувати можливості програми Microsoft Publisher для створення друкованих дидактичних матеріалів та розробити власні публікації різних видів.

Базові професійні вміння: інформаційно-практичні, проєктивні, інноваційні, додаткові (дизайнерські).

Практичні завдання:

I. До-комп'ютерні завдання.

1. Подивіться на фрагменти друкованих дидактичних матеріалів, створених за допомогою програми Microsoft Publisher (три з них представлені на Мал. 1) та спробуйте передбачити їх вид (інформаційний бюлетень, рекламне оголошення, листівка, календар, буклет, меню, тощо), інформацію, яку вони містять, та навчальну функцію, яку вони виконують на уроці.

Мал. 1

2. Продивіться повну друковану версію матеріалів та перевірте ваші припущення.

II. Комп'ютерні завдання.

1. Продивіться комп'ютерну версію даних публікацій та інших матеріалів із каталогу (каталог із найкращих власних та студентських публікацій попередніх курсів готує викладач); визначте їх вид, тему, рівень та навчальні цілі.

2. Продемонструйте технологію створення друкованих дидактичних матеріалів за допомогою програми Microsoft Publisher (завдання робиться по групах, кожна група відповідає за свій вид публікації).

III. Після-комп'ютерні завдання.

1. Обговоріть дидактичні матеріали, які були представлені на уроці, з точки зору їх дизайну, відповідності навчальним цілям та віковим особливостям учнів, зручності сприйняття, цікавості, тощо; проаналізуйте їх з

точки зору їх спільних рис та відмінностей, переваг та недоліків; запропонуйте шляхи вдосконалення даних матеріалів.

2. Зробіть каталог публікацій для формування різних мовленнєвих навичок та вмінь на базі матеріалів що обговорювались.

3. Проаналізуйте, в чому полягають переваги та недоліки програми Microsoft Publisher у порівнянні з іншими програмами (Microsoft Word та Microsoft Excel) для створення друкованих дидактичних матеріалів.

IV. Завдання для самостійної творчої роботи.

1. Створіть ваші власні дидактичні матеріали згідно із завданням (дане завдання дається для кожного студента або для групи студентів у залежності від складності та обсягу роботи).

Зразки завдань:

- зробіть зразок вітальної листівки до Дня Матері для учнів початкової школи;
- зробіть зразок меню з теми "Їжа" для учнів основної школи;
- зробіть інформаційний бюлетень, присвячений найбільш відомим винаходам XX століття для учнів старшої школи.

2. Створіть власну публікацію (виберіть вид, тему та рівень за бажанням), визначте навчальну мету вашого дидактичного матеріалу, завдання до нього та етап уроку, на якому він буде використовуватись.

3. Запропонуйте 2-3 творчі завдання (для різних рівнів), в яких учні повинні самі створити публікації за допомогою програми Microsoft Publisher.

Висновки:

1. Інформаційне суспільство вимагає оновлення змісту професійно-методичної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, зокрема формування їх професійної компетенції, у напрямку уточнення професійних умінь, необхідних майбутнім учителям ІМ, та використання інноваційних засобів їх формування.

2. З огляду на вимоги інформаційного суспільства ми вважаємо за доцільне додати до складу професійних умінь, необхідних майбутнім учителям ІМ, інформаційно-практичні та інноваційні уміння.

3. Для формування професійних умінь нами розроблена блочно-модульна технологія, яка реалізується в рамках інтегрованого спецкурсу "Формування професійних умінь майбутніх учителів ІМ засобами ІКТ" для студентів IV курсу Інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Більш розгорнуті матеріали до даного спецкурсу та методичні рекомендації щодо його застосування будуть висвітлені в наших подальших публікаціях, що дасть змогу викладачам використовувати його ідеї в процесі професійної підготовки інших гуманітарних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вікіпедія: вільна енциклопедія. http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство
2. Intel® Навчання для майбутнього. – Електронний посібник, 3-є видання, Intel Corporation, 2005.
3. Парламентські слухання 21 вересня 2005 року з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні: офіційний веб-сайт Верховної ради України. http://portal.rada.gov.ua/control/uk/publish/article/news_left?art_id=63259&cat_id=46666
4. Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов у контексті Європейських вимог // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2004. – № 19. – С. 129-133.
5. Пассов Е.И., Кузовлев В.П., Кузовлева Н.Е., Царькова В.Б. Мастерство и личность учителя. На примере деятельности учителя иностранного языка: Учеб. пособие по проф. подгот. учителя иностр. яз. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта, 2001. – 239 с.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
7. Остряньська О.А. Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2002. – 20 с.
8. Гурін Р.С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса). – Одеса, 2004. – 21 с.
9. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.

Матеріал надійшов до редакції 12.12. 2007 р.

Зимовец Е.А. Технологический подход к формированию профессиональных умений будущих учителей иностранных языков средствами информационно-коммуникационных технологий в процессе профессионально-методической подготовки.

В статье рассматривается проблема формирования профессиональных умений будущих учителей иностранных языков в условиях информационного общества: уточняется состав профессиональных умений, исходя из требований информационного общества, и предлагается технология их формирования средствами информационно-коммуникационных технологий в процессе профессионально-методической подготовки.

Zymovets O.A. The Technological Approach to the Development of Prospective Foreign Language Teachers' Professional Skills by Means of Information and Communication Technologies in the Process of Professional-Methodological Training.

The article deals with the problem of the development of prospective foreign language teachers' professional skills in the Information Society: professional skills are specified and the strategy for their formation by means of Information and Communication Technologies in the process of professional-methodological training is suggested